

NYELVÉSZDOKTORANDUSZOK 15. ORSZÁGOS KONFERENCIÁJA

2011. november 17 - 18.

**Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Kari Konferenciaterem
(6722 Szeged, Egyetem u. 2. fszt.)**

Absztraktok

Tartalomjegyzék

Bácskai-Atkári Júlia: <i>Az attributív komparatív törlésről</i>	3
Bodányi Ákos: <i>A magyar mellérendelő kötőszók</i>	4
Borbély Angéla: <i>A lengyel -no/-to személytelen igealakok: az általánosítás egy különleges esete</i>	5
Danka Balázs: <i>A pogány oguz legenda, mint elsődlegesen szóbeli szöveg és ennek nyelvészeti következményei</i>	6
Dyekiss Emil: <i>Nem teljesen megbízható információkat hordozó dialógusok értelmezése végesállapotú automaták alkalmazásával</i>	7
Földesi András: <i>Melyik az elsődleges jelentés? - A lexémák jelentései közötti sorrend kérdéséről</i>	8
Geröcs Mátyás: <i>Alany-tárgy aszimmetria az óvodáskorú gyermekek hatókör-interpretációjában (?)</i>	10
Horváth Katalin: <i>Dem Vater sein Haus – birtokos kettőzés vagy nyílt egyeztetés?</i>	12
Janurik Boglárka: <i>Igei kódváltástípusok az erza-orosz kétnyelvűek beszédében</i>	14
Kohlmann Ágnes: <i>Szóasszociációs útvonalak a többnyelvű mentális lexikonban – németül tanulók szóasszociációs vizsgálatának eredményei</i>	15
Lődár Erika: <i>Kibocsátás igék a magyarban</i>	17
Nádasdi Péter: <i>Az univerzális grammatika szempontjából lehet-e a -ván, -vén-nek alanya?</i>	18
Németh Zsuzsanna: <i>A javításkezdeményezés helye és a javítási műveletek a magyarban</i>	20
Ohnmacht Magdolna: <i>Az aspektus az általánosított kvantorok elméletében</i>	22
Olach Zsuzsanna: <i>A halicsi karaim Abrahamowicz Biblia vallási terminológiájának összehasonlító vizsgálata örmény-kipcsak források vallási terminológiájával</i>	23
Ótott-Kovács Eszter: <i>Az ótörök műveltető szerkezetek passzív jelentésének kialakulásáról</i>	24
Sotkóné Grosz Anna Anikó: <i>A that-nyom effektus jelenléte az angolban és hiánya az olaszban – egy lehetséges elemzés minimalista keretben</i>	25
Szabó Martina: <i>Az orosz nyelv szintaktikai hiányainak kezelése a magyar-orosz párhuzamos (HunOr) korpuszban</i>	26
Szűcs Péter: <i>A fókuszemelésről LFG-keretben</i>	28
Tánczos Orsolya: <i>Műveltető szerkezetek az udmurt nyelvben</i>	30

Az attributív komparatív törlésről

BÁCSKAI-ATKÁRI JÚLIA

ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Angol nyelvészet doktori program

Előadásomban az angol nyelvben ismert Attributív Komparatív Törlés jelenségére szeretnék magyarázatot adni, rámutatva, hogy nem speciális műveletről, hanem általánosabb szabályok interakciójáról van szó. A jelenséget a következő példa illusztrálja:

(1) Mary bought a bigger dog than Peter did (*buy) a (*big) doghouse.

Mari vett egy nagyobb kutya mint Péter Aux. vesz egy nagy kutyaház

'Mari nagyobb kutyát vett, mint amilyen nagy kutyaházat Péter vett.'

Mint látható, mind a mellékmondatban szereplő melléknévet (*big*), mind a lexikális igét (*buy*) kötelező törölni. Ezzel kapcsolatban három kérdés merül fel. Először: miért kötelező a melléknév törlése az angolban, amikor a magyarban nem? Másodszor: hogyan függ össze az ige törlése a melléknév törlésével? Harmadszor: hogyan lehetséges az ige és a melléknév együttes törlése, amikor – látszólag – még csak nem is egymást követő elemekről van szó?

Elemzésemben rámutatok, hogy a mellékmondati melléknéves kifejezés (AP) valójában a főmondatbeli megfelelőjéhez (pl. *bigger*) hasonlóan egy kvantoros kifejezésen (QP) belül található, amelynek a feje az angolban egy fonológiailag üres vonatkozó operátor. Ez az operátor a QP mozgását váltja ki a nominális kifejezésen belül, hasonlóan más angol *wh* operátorokhoz (Kennedy és Merchant 2000): az NP-n belülről a QP egy, a DP feletti funkcionális pozícióba (FP) mozog, ahogy azt a (2) mutatja.

(2) [_{FP} [_{QP} How big]_i [_{DP} a t_i cat]] did Mary see?

milyen nagy egy macska Aux. Mari lát

'Mekkora macskát látott Mari?'

A hasonló mellékmondatban ez a nominális kifejezés esetében a következő szerkezetet eredményezi, szemben tehát az (1)-ben jelölt szórenddel:

(3) than Peter did buy [_{FP} [_{QP} Op. big]_i a _i doghouse]

A lexikális ige és a melléknév így egymás mellett található. A melléknév felmozgásával azonban az F feje rákerül egy, az F fejen értelmezhetetlen [+wh] jegy; hogy a szerkezet grammatikus legyen, a fejet törölni kell. Mivel azonban nincs külön az F fej törlését végző művelet, valójában VP-ellipszis történik. Reich (2007) felvetése nyomán bemutatom, hogy a Verb Gapping szintén a VP-ellipszis aloszata: a törlés az egész VP-t célozza meg, azonban ha a VP-n belül kontextusból nem visszanyerhető, azaz fókuszjelölt (F-marked) elem található, a lineáris PF törlési művelet megáll, hiszen fókuszjelölt elemek törlése tilos:

(4) Mary saw cats and Peter [_{VP} saw [_{DP} dogs]_F] /*[_{VP} saw [_{DP} dogs]_F].

Mari látott macskák és Péter látott kutyák látott kutyák

'Mari macskákat, Péter pedig kutyákat látott.'

Ugyanez történik az attributív komparatív szerkezeteknél is: az FP-n belül fókuszjelölt DP nem törölhető, de az FP specifikálja és feje igen:

(5) Mary bought a bigger dog than Peter did [_{VP} buy [_{FP} Op. big [_{DP} a doghouse]_F]].

Előadásomban a fenti érveket fogom alátámasztani, megmutatva egyben, hogy az Attributív Komparatív Törlés jelensége valóban levezethető más műveletekből.

Hivatkozások

Kennedy, Christopher and Jason Merchant (2000) Attributive Comparative Deletion. *Natural Language & Linguistic Theory* 18: 89–146.

Reich, Ingo (2007) Toward a Uniform Analysis of Short Answers and Gapping. In: Kerstin Schwabe and Susanne Winkler (eds.) *On Information Structure: Meaning and Form*. Amsterdam: John Benjamins. 467–484.

A magyar mellérendelő kötőszók

BODÁNYI ÁKOS

PPKE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola

1. Cél:

Az előadás célja bemutatni, hogy az úgynevezett jobbra mozgó kötőszók a magyar nyelvben valójában nem kötőszók, hanem mondathatározók. Az elemzés elméleti kerete Alan Munn elmélete. Munn (1987) külön frázist feltételez a kötőszó számára, amelynek specifikálójában található az első tagmondat, fejében pedig a kötőszó, komplementuma pedig a második tagmondat. Vagyis a mellérendelő kötőszó nem része egyik tagmondatnak sem.

2. Előzmények:

Bánréti Zoltán (1992, 2008) szerint a mellérendelő kötőszók a szerkezeti helyük alapján háromfélék lehetnek. Vannak centrális kötőszók, amelyek mindig a két tagmondat között helyezkednek el. A fakultatívan jobbról csatolt kötőszók vagy a két tagmondat között, vagy a második tagmondat topik és komment része között, a kötelezően jobbról csatolt kötőszók pedig mindig az utóbbi helyen találhatók.

3. Problémák:

Mint előadásomban megmutatom, a jobbról való hozzácsatolás technikailag problematikus, és rossz hatóköri olvasatot ad. Továbbá érdekes módon az opcionálisan és a kötelezően jobbról csatolt kötőszókat is mindig megelőzheti egy nem jobbról csatolt (tehát valódi) kötőszó.

(1) Péter énekelni nem tud, de táncolni viszont igen.

(2) Elvesztette a bizalmi szavazást a szenátusban, és ezért lemondott miniszterelnöki posztjáról.

4. Elemzés

Ernst (2002) szerint a határozók ahhoz az összetevőhöz vannak csatolva, amelyik a hatókörükben található. A mondathatározók mindig a mondat propozícióját módosítják. Ezért azt állítom, hogy úgynevezett jobbról csatolt kötőszók vagy a topik(ok) előtt, vagy a topik(ok) után vagy a topikok között álló mondathatározók. Ezek a mondathatározók tagmondatokat összekapcsoló elemek, amelyek funkciójukat tekintve használhatók a mellérendelt mondatok közötti viszonyok jelzésére.

Hivatkozások

BÁNRETI ZOLTÁN 1992. A mellérendelés. In: KIEFER FERENC (szerk.) Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest 715-797.

BÁNRETI ZOLTÁN 2008. A mellérendelő kötőszók. In: KIEFER FERENC (szerk.) Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete. Akadémiai Kiadó, Budapest 538-587.

ERNST, THOMAS 2002. The Syntax of Adjuncts. Cambridge: Cambridge University Press

MUNN, ALAN 1987. Coordinate structures, X-bar theory and parasitic gaps. Honours Thesis, McGill University

A lengyel *-no/-to* személytelen igealakok: az általánosítás egy különleges esete

BORBÉLY ANNA

PTE-BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészet Program

Előadásomban egy különleges, a lengyel nyelvre jellemző mondatszerkezet kerül bemutatásra. Ez nem mást jelent, mint a passzívhoz közel álló *no/-to* végződésű igékkel alkotott személytelen szerkezeteket. Megvizsgáljuk, milyen igékből képezhetők az említett mondatszerkezetek, melyek jellemzője, hogy bennük az ágens semmilyen formában nem fejezhető ki.

A *-no/-to* végződésű *bezosobnik* lengyel terminussal illetett igealakokkal képzett személytelen mondatokról a következők mondhatók el: a mondatnak nincs ágense, a *patiens* tartja a kiinduló mondat esetkeretében neki osztott végződést, a *-no/-to* ige nem egyeztetett (a passzívval ellentétben), valamint a mondatban nem tehető ki a *być* (lenni) vagy a *zostać* (válni valamivé) segédige, ahogy a passzív esetében. Az ágens se *przez kogo* /valaki által/, se *dativusi* szerkezettel meg nem adható.

Az ágens teljesen elfojtott, ellentétben az olyan aktív, személytelen, de az ágenst dativusi szerkezetben visszahozó mondatokkal, mint „*Dobrze (mi) się czytało książkę*” – „Jól volt olvasni/olvasnom a könyvet” (szó szerinti átültetésben: nekem (Dat.) jól olvasódott a könyvet). Ebben a mondatban is megfigyelhető a *patiens* esettartása.

Ál-participiumnak is nevezik ezt a szerkezetet, mert a passzív igenevekkel azonos *n-* vagy *t-* szuffixummal rendelkeznek. Más azonban a végződésük: *-n-* vagy *-t-* után kötelezően *-o* következik, a személytelen passzívak végződése viszont *-e*. A *no/-to* típusú igealakokat tartalmazó lengyel mondatok csak a múlt leírására alkalmasak, magyar nyelvre ezért múlt idővel fordítjuk.

Leggyakrabban a múltban rendszeresen, habitúan történt eseményt írnak le, noha a habitualitás közvetítésére nem alkalmas befejezett igék is rendelkeznek *bezosobnik* alakokkal. Sőt, az még a létigékből is képezhető (passzív mondat pedig csak cselekvő, tárgyias igét tartalmazó mondat átalakításával jöhet létre):

„*Myto i ubierano Kasię*”. – Kasia meg lett mosdatva és fel lett öltöztetve (alany nélkül, Kasia tárgyesetben)

„*W Katyniu umierano za ojczyznę*.” – Katyinban a hazáért haltak meg (alany nélkül).

„*W Finlandii 500 lat temu jeżdżono na łyżwach z kości*”. – Finnországban 500 évvel ezelőtt csontból készült korcsolyán siklottak (alany nélkül)

„*Bywano zmęczonymi*”. – Fáradtak voltak (személytelen, a melléknév Inst. pl.ban).

Előadásomban sorra veszem tehát:

1. a passzív mondatszerkezeteket;
2. az általános passzív mondatokat, melyekben az élő ágens nem fejezhető ki (elfojtás), az igenév semleges nembe kerül;
3. és végül a címben szereplő *-no/-to* személytelen mondatokat, melyekben az élő ágens nem fejezhető ki, és a múltban megtörtént eseményt írnak le az eventualitást hangsúlyozva.

A pogány oguz legenda, mint elsődlegesen szóbeli szöveg és ennek nyelvészeti következményei

DANKA BALÁZS

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Altajisztika program

Az úgynevezett pogány Oğuz-nāmā-t (MS, Bang 1932, Ščerbak 1959) egészen a legújabb kiadású történeti török nyelvtanok sem helyezik el megnyugtatóan a törökség írott nyelvemlékei között. Marcel Erdal a keleti közép-török nyelvemlékcsoporthoz tartozó csagatáj irodalmi nyelv emlékeként tartja számon (Erdal 2004, 9), ezzel szemben Bodrogligeti (2001) nem hivatkozza a szöveget csagatáj nyelvtanában. Abban egyetértés van, hogy a rendelkezésre álló kézirat viszonylag kései.

Már a szöveg kutatásának legkorábbi szakaszában nyilvánvalóvá vált, hogy a pogány Oğuz-nāmā datálásának nehézségei a szöveg anakronisztikusnak tűnő vonásaival hozhatók összefüggésbe. Emiatt azt gondolták, hogy egy korai ótörök szöveg XIII-XIV. századi másolatáról van szó. (Pelliot 1930). A szöveg valóban egyedi helyet foglal el a török nyelvemlékek között.

Az Oğuz-nāmā osztályozási kritériumai közt feszülő ellentét feloldását azonban véleményem szerint másutt kell keresni. A szöveg szerkezete és arra enged következtetni, hogy a pogány Oğuz-nāmā valójában nem elsődlegesen írott szöveg, hanem szóbeli hagyomány lejegyzése (vö. Johanson, 2007). Dolgozatom első részében amellet fogok érvelni, hogy a szóbanforgó nyelvemlék megfelel annak a kritériumrendszernek, amely a szóbeli szövegeket szembeállítja az írott szövegekkel (Ong 1982, 31-75). Ez azt is maga után vonja, hogy az Oğuz-nāmā lejegyzője feltehetően nem ugyanaz a személy, aki a szöveget elmondta. A nyelvemlék ortográfiája által rögzített fonetikai jelenségek is azt támasztják alá, hogy hallott szöveg lejegyzéséről van szó.

A dolgozat második felében a pogány Oğuz-nāmā lejegyzésekor kialakult nyelvi kontakusszituáció jellemzőit kívánom bemutatni, és megkísérlem elkülöníteni a szövegnek azon nyelvészeti jellemzőit, amelyek a nyelvi szituáció produkciós ill. percepciós oldalán keletkeztek.

Hivatkozások

Bang, W. 1936. - *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul

Bodrogligeti, A. J. E. 2001 – *A Grammar of Chagatay*. Muenchen

Erdal, M. 2004 – *A Grammar of Old Turkic*. Leiden, Boston

Johanson, L. 2007 – Aspectotemporal connectivity in Turkic. Text construction, text subdivision, discourse types and taxis. In: Rehbein, J.; Hohenstein, C.; Pietsch, L. (eds.) *Connectivity in Grammar and Discourse*. Amsterdam, Philadelphia. 187-198

Ms. No 1001. *Bibliothèque Nationale, Supplément Turc*. Paris

Ong, W. J. 1982 – *Orality and Literacy - The technologizing of the Word*. London, New York

Pelliot, P. 1930. Sur la légende d'Uğuz-Khan en écriture ouïgoure. In: *T'oung Pao XXVII*. 247-358.

Ščerbak, A. M. 1959. - *Oğuz-nāme; Muğabbat-nāme*. Moskva

Nem teljesen megbízható információkat hordozó dialógusok értelmezése végesállapotú automaták alkalmazásával

DYEKISS EMIL

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Elméleti Nyelvészet Program

A klasszikus szemantikai elméletek szerint állítások csak igazak vagy hamisak lehetnek. Ezen a hozzáálláson kicsit lazít a parciális megközelítés, amely megengedi, hogy kijelentő mondatoknak megfelelő formulákat igazságérték nélkülieknek tekintsünk¹. Más elméletek még tovább finomítják a felosztást igazságérték tekintetében. A finomítás során az az elképzelés, miszerint az igazság a valóságnak való megfeleléstől függ, eltolódik más követelmények felé.

Egy hétköznapi dialógusban ritkán foglalkozunk az egyes állítások igazságértékének szigorú megítélésével. Sokkal inkább azt mondhatjuk, hogy szemantikai szinten az állítások megbízhatósága befolyásolja a dialógus menetét. (Természetesen ezen kívül rengeteg más befolyásoló tényező van, főleg pragmatikai szempontok, mint például a beszélők szándékai, céljai és egyebek.) Teljesen észrevétlenül ítéljük az egyik állítást megbízhatóbbnak a másiknál, vagy akár változtatjuk véleményünket egy állítás megbízhatóságáról. A megbízhatóságot számtalan tényező befolyásolja. Ezek közé tartozik a beszélő megbízhatóságának megítélése; az a mód, ahogy és amennyire megértettük a mondatot, amiből az állítást leszűrtük; más állítások.

Előadásomban egy olyan dinamikus szemantikai elméletet² vázolok, kezeli az állításoknak megfelelő formulák megbízhatóságát, ezek változását. Képes a teljes szintaktikai elemzés hiányában részleges szintaktikai elemzésből³ származó állítások kezelésére is. A kevésbé megbízható állítások megerősítését vagy elvetését (visszavonását) automatikus, vagy visszakérdezéssel alapuló módszerrel teszi lehetővé. Mindezt úgy, hogy az információs állapotokat (nemdeterminisztikus, súlyozott) végesállapotú automatákkal⁴, vagy ezekkel közeli kapcsolatba hozható véges struktúrákkal ábrázolja, lehetővé téve hatékony algoritmusok alkalmazását következtetések levonására, illetve bizonyos állítások elfogadhatóságának megítélésére. A kérdések kezelésében rokonságot mutat az *inquisitive semantics*⁵, a visszavonás kezelésében pedig a *belief revision*⁶ elméleteivel.

1 Ruzsa Imre 1988. *Logikai szintaxis és szemantika*. Budapest, Akadémiai kiadó.

2 Dinamikus szemantikáról: Kálmán László – Rádai Gábor 2001. *Dinamikus szemantika*. Budapest, Osiris kiadó.

3 Jurafsky, Daniel – Martin, James H. 2009. *Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing*. Speech Recognition and Computational Linguistics. 2nd edition. Prentice-Hall, USA, New Jersey.

4 Eilenberg, Samuel 1974. *Automata, Languages, and Machines*. Academic Press, New York and London

5 Groenendijk, Jeroen – Floris Roelofsen 2009. *Inquisitive Semantics and Pragmatics*. Proceedings of the International Workshop on Semantics, Pragmatics and Rhetorics, Donostia, Spain, May 6-8, 2009.

6 Alchourrón, Carlos Eduardo – Peter Gärdenfors – David Makinson 1985. *On the logic of theory change: Partial meet contraction and revision functions*. Journal of Symbolic Logic 50: 510–530.

Melyik az elsődleges jelentés? - A lexémák jelentései közötti sorrend kérdéséről

FÖLDESI ANDRÁS

Debreceni Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, Számítógépes Nyelvészet Doktori Alprogram

Azt, hogy a jelentések elrendezése vagy egymásból való helyes történeti levezetésük, vagy a logika elvei alapján szisztematikus legyen, Karl Reisig (1972: 21) elengedhetetlennek tartotta a XIX. századi lexikonokban. A számok szerinti (aritmetikus) elrendezés szavai szerint pusztán külsőség, míg a felsorolás belső rendező elvet nem követ. Leo Weisgerber (1972: 53) a jelentés fogalmának elégtelen meghatározására mint a jelentéstan fejlődésének akadályára mutatott rá. Mint írta, jelentéstanon azonban a nyelvtudomány akkoriban nem értett egyebet, mint a lexikográfia segédtudományát. Ezt a szemléletet előadásomban szeretném a magaménak vallani. Amikor ezt teszem, alkalmazott nyelvészeti cél motivál, vagyis az a törekvés, hogy a hogy a lexémák szótárbeli megjelenítése minél gyorsabb hozzáférést biztosítson a felhasználó számára szavak alapjelentéséhez, amit elsődleges jelentésnek fogok nevezni. A címszóvá alakításkor ugyanis ez a jelentés kerülne az első helyre. Az elsődlegesség kritériumai közül nem a gyakoriság, nem az előhívás pszicholingvisztikai kísérletek során mért ideje, hanem az adott jelentésnek az ugyanazon nyelvi elem többi jelentéséhez képesti alulspecifikáltsága lesz a döntő. Tehát minél alapvetőbb, minél általánosabb egy jelentés, annál több értelmezésbeli kiegészítésre és annál bonyolultabb és terjedelmesebb körülírásra lesz szükség szócikken belül. Például a *ház* bővebb értelmezést kíván, mint a *palota*, amelynek az értelmezésében már szerepelhet a fölérendelt fogalom.

Lexémának számít Engelberg és Lemnitzer (2001: 233) definícióját követve az az absztrakt lexikai egység, amely több jelentéssel rendelkezhet; komplex lexikális jel vagy morféma is lehet. Célszerű a lexikális jel komplexitását tekintetbe venni úgy is, hogy többszavas kifejezéseket lexikai egységként (Tóth 2011: 81) kezelünk. Ennek elméleti igazolását nyújtja Carstairs-McCarthy (1992: 13), aki utal rá, hogy Chomsky ugyanezt a megoldást választja az idiómák és elöljárószavas igék (phrasal verbs: *take off*, *look up*) esetében, pedig ezeknek a belső szerkezettel bíró egységeknek egy fastruktúra nem terminális csomópontjai alá kellene kerülniük. Ez megoldatlan probléma, de egyszersmind az a pont, ahol lehetőség nyílik a szónál kiterjedtebb, strukturált, mégsem frázisszintű lexikai egységek tényleges szótári kezelésére. Címszó lehet tehát pl. a *változtatásokat eszközöl* vagy a *hazavág*. A fent vázolt elvből kiindulva mindkettőnek csak egy jelentése van és az az elsődleges. Az *elver* és a *letesz* idiomatikus lexikális egységeknek vehető, ha a 'pénzösszeg' vagy 'a hatalom elvesztésének' kontextusában szemléljük ezen igéket, de elsődleges jelentésük kerül előtérbe, ha meg kell adnunk, kinek milyen súlyos sérüléseket okozunk vagy mit, hová helyezünk a térben.

A FrameNet lexikai adatbázis keretelemei (*frame elements*) közül azoknak van „magstátusza” (*core status*), amelyek specifikációra szorulnak; azaz pl. a *bosszút áll* ige értelmezéséhez szükséges szemantikai keretéből nem hiányozhat sem a bosszúálló, sem a büntetés, sem a sértett, sem a sérült testrész megnevezése. Ugyanez a kitétel másként megfogalmazva: egy ilyen státuszú keretelemet elhagyva az ige értelmezést követel, mint a *megérkezik* (példájuk a *John arrived.*), ahol a hely megadandó. Végül ilyen, (csak elsődleges) jelentéssel bíró egységként könyvelődnek el a FrameNetben a már említett idioszinkratikus elemek is, erre a *depend on* a példa.

Halpern (2001: 42a) japán-angol tanulói szótárában a jelentéseket „fontosságuknak” megfelelően egy háromfokozatú elméleti skálán helyezi el (*degree of importance*), ezek közül az első fokozatúaknak van magstátuszuk. Az első angol ekvivalens mindig az úgynevezett

core word, vörös kapitálissal kiemelve, egy olyan jelentésnek megfelelően, amely köré, mint szervezőelem köré az összes többi jelentés csoportosul, a szerző szerint így tükrözve a jelentések közötti viszonyokat. A japán szóösszetételek nagy számát tekintve valóban a gyakoriság a mérvadó a fontossági fokozat meghatározásánál, viszont már nem „magjelentésnek” (*core meaning*) nevezi az egyetlen megadott jelentést, hanem egyszerűen *main sense*-nek, 'fő értelemnek' (Halpern 2001: 41a). Az összetételek nagyon gyakran idiomatizáltak, ugyanannak az összetételi tagnak egy másik összetételben a hangalakja teljesen eltérő lehet (az íráskép marad, az olvasat ellenben teljesen különbözik: 意図 ito intention, aim; 合図 aizu signal, sign Halpern 2001: 726). A részletes magyarázatok mindig a magjelentésnekhez és a fő értelemhez kötődnek, ezért esett a választásom az *elsődleges jelentés* terminusra.

Irodalom:

- Reisig, Karl (1972): *Semasiologie oder Bedeutungslehre*. Nachdruck aus Professor H. Reisigs Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft, herausgegeben von Friedrich Haase, Leipzig, 1839, S. 286-307. In: *Aspekte der Semantik. Zu ihrer Theorie und Gesschichte 1662-1970*. Herausgegeben von Laszlo Antal. Frankfurt/M.: Athenäum Verlag GmbH.
- Weisgerber, Leo (1972): *Die Bedeutungslehre – ein Irrweg der Sprachwissenschaft?* Neudruck aus Germanistisch-romanistische Monatsschrift, XV /1927/, S. 161-183. In: *Aspekte der Semantik. Zu ihrer Theorie und Gesschichte 1662-1970*. Herausgegeben von Laszlo Antal. Frankfurt/M.: Athenäum Verlag GmbH.
- Tóth Ágoston (2011): *a nyelvtanírástól a treebank-alapú webes konkordanciák készítéséig*. In: MANYE XX. Az alkalmazott nyelvészet ma. Innováció, technológia, tradíció. XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Debrecen, 2010. augusztus 26-28. MANYE, Vol.7. Szerkesztők: Boda István Károly és Mónos Katalin. Budapest-Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Carstairs-McCarthy, Andrew (1972): *Current Morphology*. London and New York: Routledge.
- Ruppenhofer, Joseph, Ellsworth, Michael, Petruck, Miriam, R.L., Johnson, Christopher, R., Scheffczyk, Jan: *Frame Net II. Extended Theory and Practice*. Printed June, 20, 2006
<http://www.cs.pitt.edu/~wiebe/courses/CS2731/Fall06/frameNetBook1.3.pdf>
- Halpern, Jack (chief. ed.) (2001): *The Kodansha Kanji Learners Dictionary*. Tokyo, New York, London: Kodansha International.

Alany-tárgy aszimmetria az óvodáskorú gyermekek hatókör-interpretációjában (?)

GERŐCS MÁTYÁS

PPKE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Elméleti Nyelvészeti program

1. Kutatási kérdés

A kutatás során a kvantorok relatív hatókörének interpretációját vizsgálom magyar anyanyelvű gyerekeknél, kísérletes módszerekkel. A kutatás központi kérdése, hogy miként befolyásolja a hatókör-értelmezést a kvantorok argumentum-, illetve tematikus hierarchiában elfoglalt helye, valamint élő/élettelen volta.

2. Előzmények

A kvantorok által kifejezett halmazműveletek feldolgozása és produkciója komoly kognitív kapacitást igényel. A kvantorhatókör (és általában a hatóköri jelenségek) feldolgozásának képessége feltételezi, hogy a beszélő rendelkezik bizonyos alapvető kompetenciákkal a különböző, egymással együttműködő nyelvi alrendszerek terén. Éppen ezért a hatókör-értelmezés vizsgálata az utóbbi évtized pszicholingvisztikai kutatásinak egyik központi kérdését képezi, lásd: Lidz és Musolino (2002, 2006), Zhou és Crain (2009).

Mivel a magyarban a kvantoros összetevők viselkedése némiképp eltér a többi nyelvben leírtaktól, ennek vizsgálata különösen érdekes eredményekkel szolgálhat. A szakirodalomban konszenzus van arról, hogy a magyarban az ige előtti összetevők felszíni sorrendjéből egyértelműen következtetni lehet a hatóköri relációkra. Ha viszont az egyik kvantor az ige előtt, a másik pedig utána, vagy mindkét kvantor az ige után áll, hatóköri kétértelműség lép fel, mivel ebben az esetben az összetevők felszíni sorrendjéből nem lehet egyértelműen rekonstruálni az összetevők közti k-vezérlési viszonyokat.

Általam végzett korábbi kísérletekben a két kvantoros összetevőt tartalmazó mondatok hatókör-értelmezését vizsgáltam óvodáskorú gyerekeknél, két szempont alapján: az egyik a kvantor szerkezeti pozíciója, a másik a kvantor grammatikai funkciója. A kísérlet során meglepő, a hatókör-értelmezés sorrendi elvének ellentmondó eredmény született: a gyerekek többsége minden esetben az alanyi szerepű kvantornak tulajdonított nagyobb hatókört a tárgyival szemben, függetlenül azok felszíni sorrendjétől. Előadásomban ezen eredményeket alapul véve azt vizsgálom, hogy a preferált olvasat a grammatikai funkciók függvénye-e, vagy más tényezők – mint ágensség, élőség – a mérvadóak.

3. A kutatás módszertana

A bemutatott kísérletben a vizsgált tesztmondatok $Q_1 Q_2 V$ szerkezetűek, melyekben Q_1 és Q_2 kvantorok alanyi vagy tárgyi szerepűek, valamint [+/- aktív (ágens)] ill. [+/- élő] jeggyel rendelkeznek. Példák az egyes jegy-kombinációkra:

Három fiú is két tornyot épít. / Két tornyot is három fiú épít.

[alany: +aktív, +élő]

[tárgy: -aktív, -élő]

Három autó is két képen van rajta. / Két képen is három autó van.

[alany: -aktív, -élő]

[tárgy: -aktív, -élő]

A kísérlet során az ún. igazságérték-megítélési feladatot (Truth Value Judgement Task; Crain and Thornton, 1998) használok fel. A gyerekeknek egy képen ábrázolt szituációról tett kijelentés igazságértékét kell megítélniük. Az elhangzott állítások maguk a tesztmondatok,

melyek egyik vagy másik hatóköri olvasata megfelel az ábrázolt szituációnak. A kapott válaszokból kiderül, hogy a két olvasata közül melyik került feldolgozásra.

Felhasznált irodalom:

SZABOLCSI A.: Strategies for scope taking. In: Szabolcsi, A. (szerk.), *Ways of Scope Taking*. Kluwer, Dordrecht, 1997

BRÓDY M., SZABOLCSI A.: Overt scope in Hungarian. *Syntax* 6, 1., 2003

É. KISS K.: An adjunction analysis of quantifiers and adverbials in the Hungarian sentence. *Lingua* 120: 506-526, 2010

LIDZ, J., MUSOLINO, J.: Children's command of quantification. *Cognition* 84: 113-154, 2002

MUSOLINO, J., LIDZ, J.: Why children aren't universally successful with quantification. *Linguistics* 44-4: 817-852, 2006

ZHOU, P., CRAIN, S.: Scope assignment in child language: evidence from the acquisition of Chinese. *Lingua* 119: 973-988, 2009

Szakdolgozat, PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék, 2011

Dem Vater sein Haus – birtokos kettőzés vagy nyílt egyeztetés?

HORVÁTH KATALIN

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Angol nyelvészeti program

Előadásom célja, hogy az angol korábbi stádiumaiban illetve a mai német nyelvben megtalálható hagyományosan „birtokos kettőzésnek” nevezett konstrukciók szintaktikai szerkezetét és funkcióját górcső alá vegye. Birtokos kettőzés alatt a szakirodalom hagyományosan azokat a konstrukciókat érti, melyek arra szolgálnak, hogy a birtokosnak kontrasztív topik státuszt biztosítsanak, ezért tartalmaznak egy birtokot, egy teljes-DP birtokost és egy harmadik elemet, melynek a státusza vitatott:

- (1) a. *Peter his house*
Péter ő-POSS-MASK ház
'Péter háza'
- b. *des Vaters sein Haus*
a-MASK-SING-GEN apa-MASK-SING-GEN ő-POSS-MASK-SING-GEN? ház
'az apa háza'
- c. *dem Vater sein Haus*
a-MASK-SING-DAT apa-MASK-SING-DAT ő-POSS-MASK-SING-GEN? ház
'az apa háza'

A hagyományos megközelítések, mint például Norde (1997), ezt a szóban forgó harmadik elemet egy pronominalis birtokosnak, azaz DP-nek tekintik. Ez a feltevés viszont ellentmondásban áll számos megfigyeléssel. Először is a fenti szerkezetek Norde (1997) alapján két koreferens birtokost rendelnek egyazon birtokhoz egyetlen birtoklás DP-n belül. Vagyis a birtok és a birtoklás morféma kétszer osztja ki ugyanazt a téta szerepet két olyan koreferens DP-nek, amik ugyanahhoz a téta hálóhoz tartoznak. Másképp fogalmazva, az előbbiek alapján az (1) alatti szerkezeteknek meg kellene sérteniük a Téta Kritériumot, de mint az látható, mindhárom példa interpretálható és grammatikus.

Másodszor, a fenti adatokban lévő birtokos DP-k a téta szerepen kívül esetet is igényelnek ahhoz, hogy interpretálhatók legyenek. (1b)-ben egyértelműen látszik, hogy Norde (1997) alapján a *des Vaters* is és a *sein* is genitívuszt visel magán, azaz a konstrukció elvileg ellentmond az Esetszűrőnek, mert egyazon argumentumszerkezeten belül két argumentum viseli ugyanazt az esetet, aminek ráadásul feltételezhetően ugyanaz a forrása. (1b) viszont mégis grammatikus.

Végül, a fenti adatokban található birtokosokra, csakúgy mint az összes többi DP-re, érvényesek a kötési elvek. Norde (1997) elemzése viszont azt sugallja, hogy az (1)-ben lévő szerkezeteknek nem lenne szabad grammatikusnak lenni, mert a teljes-DP birtokosok (a *Peter*, a *des Vaters* és a *dem Vater*) kötik a pronominalisnak feltételezett elemeket (a *his*-t és a *sein*-t) a lokális kötési kategóriájukban, ami a teljes birtoklásviszonyt kifejező DP. De mivel az (1) alatti szerkezetek grammatikusak, szó sem eshet az esetükben arról, hogy ne elégítenék ki a B kötési elvet.

A fent leírt problémák miatt a hagyományosan „birtokos kettőzésnek” nevezett jelenség egy alternatív elemzési módot és egy másik nevet kíván. Ezen problémák megoldására a prezentációm egy Lühr (2002), Olsen (1989) és Strunk (2005) alapján felállított, és különféle mozgatósi és intonációs megszorításokkal alátámasztott elemzési módot mutat be. A javasolt elemzés szerint az (1) alatti példákban található *his* illetve *sein* elemek nem pronominalis birtokos DP-k (és nem is rezumptív névmások), hanem inflexiók fejek (possessive linkerek), amik nyílt egyeztetést tesznek lehetővé a teljes-DP birtokos és a birtok között. Így ezeket a szerkezeteket Strunk (2005) alapján „possessive linker DP”-knek nevezem.

Ezen a ponton fontos említést tenni a „pronominális birtokost tartalmazó szerkezetekről” is (l. (2)), amik Delsing (1998) szerint az angolban is és a németben is a nominális pro-drop jelenségét mutatják, azaz a „pronominális birtokos” valójában az az inflexiós elem, ami lehetővé teszi a fonológiailag nem realizált teljes-DP birtokos rekonstrukcióját. Más szavakkal, az (1) és a (2) alatti birtoklás DP-k szerkezetileg azonosak egymással, azzal a különbséggel, hogy az előbbieket esetében a teljes-DP birtokos fonológiailag realizált, míg az utóbbiak esetében nem.

- (2) a. *pro_i his_i house*
 MASK-SG ház
 'a háza'
- b. *pro_i sein_i Haus*
 MASK-SG ház
 'a háza'

Az angol „Saxon Genitive” története (az hogy a mai *'s* a *his* possessive linker fonológiai redukciója során alakult ki) viszont rávilágít a pro-drop megközelítés gyenge pontjaira, vagyis arra, hogy ez az elemzési mód nem általánosítható az angol nyelvre, mert azt implicálja, hogy a mai angolban nem léteznek olyan elemek, mint a *his*, a *her* vagy az *its*. Az angol esetében az (1) és a (2) alatti szerkezetek között fennálló különbséget ezért egy a pronominális birtokosok és a velük azonos alakú fentebb tárgyalt egykori inflexiós elemek véletlenszerű azonos alakúságával magyarázom.

Összefoglalva, prezentációm a hagyományosan „birtokos kettőzésnek” nevezett szerkezet funkciójára és szintaxisára egy a nyílt egyeztetés jelenségén alapuló megközelítést mutat be, és a nominális pro-drop angol és német birtoklás DP-kben való fellelhetőségének valószínűségét nyelvtörténeti okokra vezeti vissza.

Irodalom

- Delsing, L. O. (1998): Possession in Germanic. In: Alexiadou, A. and Wilder, C. (szerk.): *Possessors, Predicates and Movement in the Determiner Phrase*. Amsterdam: John Benjamins. 87-108.
- Lühr, R. (2002): Der Ausdruck der Possessivität innerhalb der Determinans-Phrase in den ältesten indogermanischen Sprachen. In: U. Junghanns & L. Szucsich (Szerk.): *Syntactic Structures and Morphological Information*. Berlin: de Gruyter. <http://www.indogermanistik.uni-jena.de/dokumente/PDF/Sonderdruck107.pdf> (2009. október 22.)
- Norde, M. (1997): *The History of the Genitive in Swedish. A Case Study in Degrammaticalisation*. Ph.D. Thesis, University of Amsterdam.
- Olsen, S. (1989): Das Possessivum: Pronomen, Determinans oder Adjektiv? *Linguistische Berichte*, 120 (1989). 133-153.
- Strunk, J. (2005): Pro-drop in nominal possessive constructions. In: M. Batt and K.T. Holloway (Szerk.): *The Proceedings of the LFG'05 Conference in Bergen, Norway, July 15, 2005*. 447-467. <http://csli-publications.stanford.edu/LFG/10/lfg05strunk.pdf> (2009. szeptember 8.).

Igei kódváltástípusok az erza-orosz kétnyelvűek beszédében

JANURIK BOGLÁRKA

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Finnugor Nyelvészet Program

Előadásomban az erza-mordvin–orosz kétnyelvűek nyelvhasználatában előforduló igei kódváltások típusait vizsgálom. A célom annak a megállapítása, hogy az erza-mordvin igei kategóriában milyen változások jelentkeznek, a rendszernek mely elemei azok, amelyek átalakulnak a gyakori kódváltások hatására, illetve milyen új vonásokat mutat a kevert kód az egynyelvű erza-mordvin kódhoz viszonyítva. Az elemzéshez Myers-Scotton (2002) mátrix nyelvi modelljét és Muysken (2000) elméleti keretét alkalmazom. A korpuszomban strukturált és életútinterjúk szerepelnek, amelyeket négy kutatóút során 40 erza–orosz kétnyelvű adatközlőtől rögzítettem.

A klasszikus mátrix nyelvi modellben a mátrix nyelv az a nyelv, amely a CP szerkezetét meghatározza, ebbe a keretbe épülnek be a vendégnyelvi elemek. A kiegyensúlyozott kétnyelvűek beszédében a mátrix nyelv nem határozható meg egyértelműen, a megnyilatkozások szerkezete két nyelv szabályaira épül. Auer kontinuummodelljében (1999) a mátrix nyelvi modellel leírható ún. klasszikus kódváltás képezi az első szakaszt (code-switching), amelyet a nyelvkeveredés (language mixing), majd az összeolvadt lektus (fused lect) szakasza követ.

Az erza–orosz kétnyelvű diskurzusban található kódváltástípusok a nyelvkeveredés szakaszára utalnak, mivel a CP-k szerkezetét két nyelv szabályai határozzák meg. A kevert szerkezetek egynyelvű formákkal váltakoznak, az alternációt pragmatikai tényezők szabályozzák. (Az összeolvadt lektus esetében a kódváltásos formák rögzülnek, az alternáció megszűnik.)

Az igei szerkezetekben az összetett mátrix nyelv, vagyis a nyelvkeveredési szakasz kialakulására, a következő jelenségek utalnak. A segédigék esetében az orosz és az erza egynyelvű formák váltakoznak egymással. Átmeneti kategóriát képeznek azok az orosz igei formák, amelyekhez erza igei személyragok kapcsolódnak, illetve a nembeli egyeztetést nem mutató formák (az orosz nyelvben kötelező a nembeli egyeztetés a segédigék esetén, illetve a főigék múlt idejű alakjaiban; míg az erza nyelvből a nembeli egyeztetés teljesen hiányzik.)

A kevert kód kialakulásának szempontjából a legérdekesebb példák azok a szerkezetek, amelyekben az erza mondatban szereplő orosz segédige nembeli egyeztetést mutat az erza nyelvű alanyal (a transzlatívusz ragos 'tanár' jelentésű *učitel'-eks* szó helyett viszont nem a nőnemű *učitel'niica* 'tanárnő' szerepel):

(1) *mon uže viška ping-ste hot'e-la ul'e-ms učitel'-eks*
én már kis kor-ELAT akar-PAST.FEM van-INF tanár-TRANSL

'Kiskorom óta tanár szerettem volna lenni.'

Ezenkívül előfordulnak olyan szerkezetek, amelyekben orosz segédige szerepel, azonban nincs nembeli egyeztetés.

(2) *učitel'niica-nok dolž-en sa-ms*
tanárnő-PxPL1 kell-SG3.MASC jön-INF

'A tanárnőnek jönnie kell.'

A segédige hímnemű formában szerepel, amely azért is érdekes, mert a fent már említett 'tanár'–'tanárnő' párból a 'tanárnő' formát használja beszélő.

Előadásomban részletesen bemutatom a jellegzetes igei kódváltástípusokat, és érvelek amellet, hogy a részben vagy teljes egészében orosz formák egynyelvű erza alakokkal való váltakozása egy kevert kód kialakulására utal.

Felhasznált irodalom

- Auer, Peter. 1999. From codeswitching via language mixing to fused lects: Toward a dynamic typology of bilingual speech. *The International Journal of Bilingualism*. 3(4): 309–332.
Muysken, Pieter. 2000. *Bilingual Speech: A Typology of Code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.
Myers-Scotton, Carol. 2002. *Contact Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Szóasszociációs útvonalak a többnyelvű mentális lexikonban – németül tanulóknak szóasszociációs vizsgálatának eredményei

KOHLMANN ÁGNES

PPKE Nyelvtudományi Doktori Iskola

Kérdőíves kutatásom célja a többnyelvű mentális lexikon szerkezetének vizsgálata különböző szintű nyelvtudás esetén. A vizsgálat eredményei (1) megkérdőjelezik a nemzetközi szakirodalomban elfogadott a nyelvtudás szintjétől függő „fonológiai-szintagmatikus-paradigmatikus” szerveződési elvet. Másrészt emellett érvelek (2), hogy a hagyományos, összes választ figyelembe vevő szóasszociációs vizsgálat helyett a ’feltételes valószínűségi erősség’ vizsgálati módszere pontosabb képet ad a lexikon szerveződéséről, és lehetővé teszi a kapcsolatok grafikus ábrázolását is, amely a többnyelvű lexikonban meglévő kapcsolatok hálózatát képes bemutatni.

Az L2 tanulók asszociatív viselkedését az anyanyelviekével összehasonlító tanulmányok megállapították, hogy náluk hiányzik a jelentéskapcsolatok asszociatív szerveződésében az anyanyelvi beszélőkre jellemző szilárd paradigmikus-szintagmatikus mintázat. Kétnyelvűekkel folytatott szóasszociációs vizsgálatok (Meara, 1984, 1996, Wolter, 2001, Meara és Willks, 2002, Zhang, 2003) megállapították, hogy a kezdők nyelvtudása jellemzően fonológiai alapon szerveződik, mivel a kapcsolatok a kiépülő lexikonban még nem stabilak. A szerveződés később szintagmatikus jellegű, a haladó nyelvtudásúak L2 lexikonjának szerveződése az anyanyelviekéhez hasonlóan elsősorban paradigmikus kapcsolatokról áll. Ezt a megállapítást középhaladó és haladó angolul (L2) tanulókkal végzett vizsgálatok megkérdőjelezték (Zareva, 2007, Dóczy, 2006). Az utóbbi évtizedekben a konnektionista modellek után a hálózatelméletek új perspektívát nyitottak az (idegen) nyelvi mentális lexikon kutatásában (Dorow és mtsai, 2005, Steyvers és Tenenbaum, 2005, Meara és Willks, 2007, Jaeyoung Jung, Li Na és Hiroyuki Akama, 2010, itthon Kovács László, 2010). A kutatók az ún. kisvilághálózat-elméletet alkalmazták a nyelvi kapcsolatok vizsgálatára. Ennek a módszernek többek között az az előnye, hogy a neuropszichológiai vizsgálatokkal összhangban lehet állításokat megfogalmazni a mentális lexikon szerveződéséről. Ezen kívül hasznos eszköznek mutatkozik nyelvi zavarok, részképesség-zavarok esetén a hálózat eltérő felépítésének és működésének vizsgálatára.

Kérdőíves kutatásomban szóasszociációs vizsgálatot próbáltam feltárni 201, 16-36 éves magyar anyanyelvű németül tanuló/ tanult személy többnyelvű mentális lexikonjának szerkezetét folyamatos szabad asszociációs feladattal, amelyben *bármely nyelven* legalább 3, legfeljebb 5 szót kellett írni 18 előre megadott német szóra. A jelen vizsgálatban szereplő 155 személyt egy három részes szókinccsteszttel két csoportba osztottam: haladók (1. csoport) és középhaladók/kezdők (2. csoport). Az eredmények és a módszer bemutatására az inger szavak közül a ’lesen’ (’olvasni’) igét választottam, amely többnyire szintagmatikus válaszokat vált ki.

A vizsgálatból levont legfontosabb következtetések:

- 1) A fonológia kezdettől fogva nem tűnik szervező erőnek, a kapcsolatok szemantikai jellegűek. A válaszok a korai szakasztól kezdve alapvetően hasonló mintázatot követnek, a különbség inkább mennyiségi jellegű (ld. Zareva, 2007). A szemantikai jellegű válaszok mintázatában van különbség a két csoport között.
- 2) Statisztikai módszerekkel, és az ezen alapuló ábrázolással a valósághoz közelebb álló képet kapunk a szavak közötti kapcsolatok természetéről (Wang és Hou, 2011). Az 1. csoportban az 1.-2. válaszok közötti feltételes valószínűség $P(\text{lesen} \rightarrow 1.[\text{mit?}] \rightarrow 2.[\text{mit?}])=0,394$, vagyis a szemantikai kapcsolat *koordináció*, azaz *paradigmatikus* jellegű

kapcsolat, amely a 2-3. válasz között is erős marad $P=0,348$. A 2. csoportban az 1-2. válaszok közötti feltételes valószínűség $P(\textit{lesen} \rightarrow 1.[\textit{mit?}] \rightarrow 2.[\textit{mit?}])=0,428$, $P(\textit{olvas} \rightarrow [\textit{ige}])=0,325$, szintén paradigmatis jelleű kapcsolatok. $P(\textit{lesen} \rightarrow 1.\textit{read} \rightarrow 2.\textit{book})=0,555$, az összes válasz esetén $P= 0,726$, az aktiváció útvonlát mutatja a domináns nyelven.

- 3) A nyelvek tárolására vonatkozóan az egy nyelven válaszolók számából (1. csoport 40 vs. 2. csoport 30) és a nyelvi kódváltások számából (1. csoport 28 vs. 2. csoport 29) arra következtethetünk, hogy a válaszokat a közös konceptuális rendszerből és a lemmaszintű kapcsolatokból egyaránt merítik (ld. fordítási ekvivalensek). A középhaladó és kezdő szintű tudásnál nagy szerepe van az anyanyelvnek, és a domináns idegen nyelvnek (angol).

Kibocsátás igék a magyarban

LÓDÁR ERIKA

Debreceni Egyetem, Nyelvtudományok doktori iskola, Modern nyelvészet doktori program

Előadásomban a kibocsátás igék csoportjával foglalkozom. Tesztekkel bizonyítom, hogy a kibocsátás igék egyetlen argumentuma okozói szemantikai jeggyel rendelkezik, valamint azt, hogy külső argumentumként kerül beillesztésre a mondat szerkezetben. Így az előadás érveket szolgáltat annak alátámasztására, hogy az intranszitiv igéknek valójában nem két (unergatív és unakkuzatív), hanem három szintaktikai csoportja létezik (ágensi unergatív, nem-ágensi unergatív és unakkuzatív).

Az említett igéket Reinhart (2002) Theta Rendszerében vizsgálom, aki $[-c-m]$ jegyekkel (tehát téma vagy páciensi szereppel) ruházza fel az argumentumot, ahol a c a *cause*, azaz okozói, az m pedig a *mental state*, azaz mentális érintettség képessége. Reinhart elemzésében ezek az argumentumok külsőleg kerülnek beillesztésre. Potashnik (to appear), aki ugyanebben a keretben vizsgálta a kibocsátás igéket, azt állítja, $[+c-m]$ -ként (tehát eszköz vagy okozói szerep) kell őket kódolni (beillesztési helyüket tekintve ő is külső argumentumként kezeli őket).

Ahhoz, hogy megvizsgáljam, a magyarban is jelen van-e az okozói olvasat a kibocsátás igéknél, többek között a Potashnik által használt tesztet használom, tehát az *okoz* ige + az eredeti ige nominalizált változata általi parafrázisokat.

(1) a. *A csengő csilingelt.*

b. *A csengő okozta a csilingelést.*

Az alábbi példából látszik, hogy amellet, hogy az ige képes akkuzatív eset kiosztására a műveltetői szerkezetekben (2b), létezik egy eszközhatározói morfológiával ellátott szerkezet is a műveltetés kifejezésére (2c). A (2)-es példában látható mondatok analógiát mutatnak egy olyan vitathatatlanul unergatív ige viselkedésével, mint például a *dolgozik* (*János dolgoztat Petivel*). Így tehát a kibocsátás igék is unergatív szintaxissal kell, hogy rendelkezzenek.

(2) a. *A csengő csilingelt.*

b. *János csilingeltette a csengőt.*

c. *János csilingeltetett a csengővel.*

A $[+c-m]$ jegyekkel való felruházás tehát azt jelenti, hogy a kibocsátás igék az ágensi unergatív (*fut, olvas* stb.) és az unakkuzatív (*tör, nyit* stb.) igék mellett egy saját, elkülönülő igeosztályt alkotnak az intranszitiv igék halmazán belül. Ez előadásban azt is szeretném megmutatni, hogy a reINHARTI rendszer hogyan képes úgy kezelni ezt a három igeosztályt, hogy az intranszitiv szerkezetekben részt vevő egyetlen argumentum a megfelelő helyre kerüljön beillesztésre a mondat szerkezetben. Ha így kódoljuk az argumentumot, az unakkuzatívok és a nem-ágensi unergatív igék közötti különbségtétel a tematikus szerepek szemszögéből nézve sem lesz kérdéses.

Bibliográfia

- Potashnik, J. In press. Emission verbs. Submitted to Martin Everaert, Marijan Marelj & Tal Siloni (Eds.), *The Theta System: Argument Structure at the Interface*. Oxford: OUP.
- Reinhart, T. 2002. The Theta System: An Overview. *Theoretical Linguistics* 28 (pp. 229-290).

Az univerzális grammatika szempontjából lehet-e a *-ván, -vén*-nek alánya?

NÁDASDI PÉTER

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Elméleti nyelvészet Program

Univerzálisan csak a véges igék oszthatják ki az alanyesetet argumentumaiknak, l. Chomsky (1981). Ennek viszont ellentmond a magyar *-ván, -vén*, l. Komlósy (1992), Sárík (1998), É. Kiss (2002), Kenesei (2005). Ugyanis ez lenne az egyetlen kivétel, ha elfogadjuk, hogy a személyragos befejezett melléknévi igeneves szerkezetek verbális eleme véges igének tekinthető. Az egyéb finnugor nyelvekben (Szepesy 1939) és a török nyelvben (Haig 1998) viszont a genitivus mellett jelöletlen (alanyeset?) alakban is állhat az igenév „alánya”.

Nyelvtörténeti adatok szerint az ómagyar korban a *-va, -ve* ugyanúgy személyragozható volt, mint ma a főnévi igenév, de E/3. személyben nem egyértelmű, mi tekinthető személyragnak. Károly (1956) szerint a **látvá-ja* azért hiányzik, mert a 3. személy az egyik értelmezése szerint a ragtalan *látva* volt, és az egyetlen példa, a *meghalvája* a feltételes módú *látnája* analógiájára keletkezhetett. A másik olvasata szerint a *-ván, -vén* esetében, mivel leggyakrabban E/3. személyű használatban szerepel, a toldalék *-n*-jét a 3. személy jelölőjének tekintették, hiszen más személyekkel kiegészítő eloszlásban van: *járvá-m, járvá-d, járvá-n, járvá-nk, járvá-tok, járvá-jok*. Az *-n* analógiás kapcsolatban van az *-n* igei személyraggal: *mondj-on, visz-en, lő-n*, amely elősegíthette az igenévi személyraggá válását.

Diakrón szempontból kétségtelen a *-va, -ve* toldalékjainak személyrag státusa. Szinkrón szempontból pedig a *-ván, -vén -n* elemének az önálló létezését támogatja É. Kiss (2002) és Kenesei (2005) is. É. Kiss szerint azonban szinkrón szempontból az *-n* időjel, mivel személy és szám szerint nem változik, viszont alanyeset létrehozására képes, ezért T jegyet rendel hozzá. Chomsky (1981) óta ugyanis az alanyeset kiosztását a T jegyhez kötjük. Kenesei (2005) személyragnak (Agr jegy) tekinti, hiszen diakrón szempontból mindenképp személyrag. A mai magyarban az önálló „alanyú” *-ván, -vén* csak E/3.-ben állhat (É. Kiss 2002), ezért az *-n* szinkrón szempontból is az E/3. személyragjának tekinthető.

Az igenév személyragozásának opcionálitása, valamint az, hogy a *-ván, -vén* más személyekkel nem is tudna egyezni, magyarázhatja azt, hogy (1)–(2)-ben a *-va, -ve* csak jelöletlen lehet. Ha ugyanis az *-n* időjel lenne és nem személyrag, ezekkel is simán összeegyeztethető lenne a *-ván, -vén*. Az elképzelést Komlósy (1992: 466) példáin szemléltetem:

- (1) %Tegnap kirándulni indultunk_i, de az állomásra érve/*érvén_i (†érvénk_i) eleredt az eső.
- (2) ?? Jánosék_j kirándulni indultak_j, de az állomásra érve/*érvén_j (†érvéjük_j) eleredt az eső.

Tóth (2000) értelmében is személyragnak tekinthető inkább, hiszen megjegyzi, hogy a *-va, -ve, -ván, -vén* különbség meglepő volna az időjárásigéknél, ha nem feltételezünk ott szintaktikai alanyt, amely megmagyarázza, miért lehet grammatikus a *-ván, -vén* és agrammatikus a *-va, -ve*. A fenti példák azt valószínűsítik, hogy a *-ván, -vén* nem T, hanem Agr jegyet visel, így szinkrón értelemben is a birtokos személyjelezésre hasonlít inkább. Chomsky (1981) szerint Nom csak T-hez köthető, den Dikken (1999) szerint a birtokos jelöletlen alakja valójában esetenélküli (diakrón szempontból az eltűnt genitivus maradványa??), ezért a *-ván, -vén* a +Agr és –T jegyek miatt nem állhat alanyesetű argumentummal, és az „alánya” a birtokoshoz hasonlóan valójában eset nélkül áll.

Hivatkozások

- Chomsky, N. 1981. *Lectures on Government and Binding. The Pisa Lectures.* Dordrecht–Holland/Cinnaminson–USA. Foris Publications.
- Dikken, M 1999: On the Structural Representation of Possession and Agreement.. In: I. Kenesei (ed.): *Crossing Boundaries*:. John Benjamins. 137–178.
- É. Kiss Katalin 2002: *The Syntax of Hungarian.* Cambridge Syntax Guides. Cambridge University Press. Cambridge, United Kingdom.
- Haig, Geoffrey 1998: *Relative Constructions in Turkish* =Lars Johanson (Hrs.): *Turcologica* 33, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Károly Sándor 1956: *Igenévrendszerünk a kódexirodalom első szakaszában* = *Nyelvtudományi Értekezések* 10. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kenesei, I. 2005: Nonfinite Clauses in Derived Nominals. In: C. Piñon & P. Siptár (eds.): *Approaches to Hungarian* 9. Akadémiai Kiadó. Budapest. 160–186.
- Komlósy András 1992: Régensek és vonzatok, In: Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan* 1, Akadémiai Kiadó, Budapest, 299–527.
- Sárik Pál 1998: A határozói igenevek néhány problémája. *Magyar Nyelv* 94: 423–435.
- Szepesy Gyula 1939: *Az isten-adta-féle szerkezetek a finnugor nyelvekben* = *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 47. Budapest.
- Tóth I. 2000: Személytelen szerkezetek és expletív alanyok, In: Kenesei I. (szerk.): *Igei vonzatszerkezet a magyarban*, Osiris, Bp., 127–155.

A javításkezdemenyezés helye és a javítási műveletek a magyarban

NÉMETH ZSUZSANNA

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Elméleti Nyelvészet Program

Előadásomban a javításkezdemenyezés helyét vizsgálom az azonos fordulóban megvalósuló önkezdemenyezett önjavítás két javítási művelete, az ismétlés és a csere esetében. Célom annak megvilágítása, hogy a javítási művelet típusa, valamint a javított szegmentum hossza és/vagy szintaktikai osztálya befolyásolja-e a javításkezdemenyezés helyét, és ha igen, hogyan.

A kérdések megválaszolását az a hipotézis vezérli, hogy valamennyi vizsgált tényező, ill. az ezek között tapasztalt esetleges összefüggések visszavezethetők a javítási műveletek interakciós funkcióira. E feltevés mögött az a nézet húzódik, hogy maga a javítási mechanizmus nem véletlenszerűen jön létre, hanem a beszélő interakciós céljait szolgálja.

Fox et al. (2009) az angol, finn, bikol, sochiapam chinantec, mandarin, indonéz, valamint japán nyelvek összehasonlító elemzése után megállapította, hogy az ismétlést leginkább a felismerhetőség után,¹ a cserét pedig többnyire a felismerhetőség előtt kezdemenezik a beszélők. Ennek oka, hogy az ismétlés esetében szinte minden interakciós funkció a halasztással hozható összefüggésbe, vagyis az ismétlés művelete általában a következő beszédrészre irányul: tekintetkérés (Goodwin 1981), szókeresés, alternatívák közötti választás (Jefferson 1974), a soron következő tartalmas egység elhalasztása (Fox et al. 1996, Rieger 2003, Lerch 2007, Fox et al. 2010). A cserében történő javításkezdemenyezés viszont az esetek túlnyomó többségében a javított szegmentumért való felelősségvállalás hiányával függ össze, ami azt jelenti, hogy a beszélő a javítást még a szó felismerhetősége előtt kezdemenezni fogja. A magyarban az ismétlés és a csere esetében is a várt mintázat jelenik meg.

Azt is megvizsgáltam, érvényesek-e a magyarban a szakirodalomban eddig univerzálisnak jósolt mintázatok. Fox et al. (2009: 100) megállapította, hogy azokban a nyelvekben, amelyekben a beszélők főleg egyszótagú szavakban javítanak, a javításkezdemenyezés általában a felismerhetőség után történik, azokban pedig, ahol a javítások többsége többszótagú szavakban fordul elő, a javításkezdemenyezés leggyakrabban a felismerhetőség előttre esik. Bár a magyar az első csoportba tartozik, mindkét állítást igazolni látszik, hiszen a többszótagú szavak az egyszótagúakhoz hasonlóan szintén nagy megterheltséget mutatnak a javításban, és a javításkezdemenyezés esetükben többnyire a felismerhetőség előtt történik. Mindennek az az oka, hogy a magyarban az ismétlés általában egyszótagú funkciószavakban történik, míg a cserét leggyakrabban többszótagú tartalmas szavakban alkalmazzák a beszélők. Ez megmagyarázza azt is, miért nem mutatnak preferenciát a beszélők a javításkezdemenyezés helyét illetően a kétszótagú szavak esetében. A magyarban ugyanis a kétszótagú funkciószavak és a kétszótagú tartalmas szavak megközelítőleg azonos arányban vannak jelen a javítási mechanizmusban, és míg az első kategória a felismerhetőség utáni javításkezdemenyezést támogatja, a másodiknál a felismerhetőség előtti javításkezdemenyezés lesz a gyakoribb. Láthatjuk tehát, hogy míg a javítási művelet típusa és a javított szegmentum hossza közvetlen összefüggésben áll a javításkezdemenyezés helyével, a javított szegmentum szintaktikai osztálya a javítási művelet típusát befolyásolja, és csak ezen keresztül, közvetett módon hat a javításkezdemenyezés helyére.

1 Az egyetlen kivétel a japán, ahol az ismétléses javítások kezdemenezése általában a felismerhetőség előtt történik. A japánban azonban a funkciószavak általában a tartalmas szavak után következnek.

A hivatkozott irodalom

- FOX, BARBARA – HAYASHI, MAKOTO – JASPERSON, ROBERT 1996. Resources and repair: a cross-linguistic study of syntax and repair. In: ELINOR OCHS – EMANUEL A. SCHEGLOFF – SANDRA A. THOMPSON ed., *Interaction and Grammar*. Cambridge University Press, Cambridge, 185 – 237.
- FOX, BARBARA – WOUK, FAY – HAYASHI, MAKOTO – FINCKE, STEVEN – TAO, LIANG – SORJONEN, MARJA-LEENA – LAAKSO, MINNA – HERNANDEZ, WILFRIDO FLORES 2009. A cross linguistic investigation of the site of initiation in same-turn self-repair. In: JACK SIDNELL ed., *Conversation Analysis: Comparative Perspectives*. Cambridge University Press, Cambridge, 60 – 103.
- FOX, BARBARA – MASCHLER, YAEL – UHMANN, SUSANNE 2010. A cross-linguistic study of self-repair: Evidence from English, German, and Hebrew. *Journal of Pragmatics* 42: 2487 – 2505.
- GOODWIN, C. 1981. *Conversational Organization: Interaction Between Speakers and Hearers*. Academic Press, New York.
- JEFFERSON, GAIL 1974. Error correction as an interactional resource. *Language in Society* 3: 181 – 99.
- LERCH ÁGNES 2007. Az ismétlés mint az önjavítás eszköze a magyarban. In: GECSŐ TAMÁS – SÁRDI CSILLA szerk., *Nyelvelmélet – nyelvhasználat*. Tinta Könyvkiadó, Bp., 123 – 130.
- RIEGER, CAROLINE L. 2003. Repetitions as self-repair strategies in English and German conversations. *Journal of Pragmatics* 35: 47 – 69.

Az aspektus az általánosított kvantorok elméletében

OHNMACHT MAGDOLNA

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Elméleti Nyelvészet Program

Előadásomban az aspektust, azon belül is elsősorban a progresszív aspektust vizsgálom az általánosított kvantorok elméletének keretében. Az előadás háttérét egyrészt korábbi kutatásaim képezik, miszerint a progresszív aspektusú mondatokban megjelenő időhatározók szintaktikai és szemantikai szempontból is a főnévi topikokhoz hasonlóak, valódi diskurzus topikok, másrészt (Corazza 2002), amelyben megmutatja a szerző, hogy az ilyen típusú időhatározók a megszámlálható főnevek módjára viselkednek.

A feltételezésem az, hogy ha ezeket az időhatározókat általánosított kvantorként kezeljük, akkor az aspektus azt a szerepet tölti be az igei tartományban, mint a determináns a főnévi tartományban, vagyis az időhatározó által jelölt halmaz és az esemény által jelölt halmaz közötti reláció. Ezzel egyrészt egzaktan leírhatóvá válik az az intuíció, hogy a különböző aspektusok esetében az esemény és a referenciaidő közötti viszony eltérő. Másrészt elméleti alapon megjósolhatóvá válik a lehetséges aspektusok halmaza. Harmadrészt a főnévi tartományból már ismert determinánsi tulajdonságokat és azoknak a következményeit vizsgálhatjuk. Ilyen például a monotonitás.

A progresszív aspektusú mondatokban megjelenő időhatározók a legalább specifikus vagy határozott főnévi csoportokhoz hasonlóak, mivel egzisztenciális és unicitási feltételnek felelnek meg. Barwise-Cooper alapján a határozott névelőt univerzális kvantifikáció segítségével írhatjuk föl. Az alábbi, progresszív aspektusú mondatok esetében ugyanolyan monotonitási séma figyelhető meg, mint a *mindenX* általánosított kvantor esetében.

1. a) Szombaton épp sátoroztam. \Rightarrow Szombat délután épp sátoroztam.
b) Szombat délután épp sátoroztam. \Rightarrow Múlt héten épp sátoroztam.
2. a) Tegnap délben épp futottam. \Rightarrow Tegnap délben épp mozogtam.
b) Tegnap délben épp mozogtam. \Rightarrow Tegnap délben épp futottam.

Ha a feltevés helyes, és az aspektust definiálhatjuk a determinánsokhoz hasonlóan, abból az következik, hogy a progresszív aspektus a *minden* determinánshoz hasonlóan az A halmazon (, az időhatározó által denotált halmazon) él, vagyis a B halmaz (, az esemény által denotált halmaz) az igazságfeltételek szempontjából nem számít. Ez megmagyarázná, hogy azok a progresszív aspektus definíciók, amelyek hivatkoznak egy „nagyobb” I intervallumra, miért ütköznek az imperfektív paradoxon problémájába.

Felhasznált irodalom:

- Barwise, J. - Cooper, R.: Generalized Quantifiers and Natural Language. *Linguistics and Philosophy* 4 (2): 159-219. 1981
- Corazza, E.: Temporal Indexicals And Temporal Terms, *Synthese* Volume 130, Number 3, March 2002 , pp. 441-460(20), Springer
- Gyuris, B. – Maleczki, M. – Varasdi, K.: Formális szemantika (2., javított kiadás), Szeged, JATEPress 2008
- Ohnmacht, M.: A progresszív és a temporális topik a magyarban (LingDok tanulmánykötet, megjelenés alatt) 2011
- Partee, B.: Nominal and Temporal Anaphora. 1984 *Linguistics and Philosophy* 7 (3): 243-286

A halicsi karaim *Abrahamowicz Biblia* vallási terminológiájának összehasonlító vizsgálata örmény-kipcsak források vallási terminológiájával

OLACH ZSUZSANNA

Uppsalai Egyetem Nyelvtudományi Fakultásának Török nyelvek doktori programja

Előadásomban a halicsi karaim nyelvű *Abrahamowicz Biblia* vallási terminológiáját hasonlítom össze örmény-kipcsak nyelvemlékek vallási kifejezéseivel. Az előadásban bemutatott vizsgálati eredmények egy januárban induló kutatási munka egyik részegységének első lépéseit reprezentálják.

A vizsgálat forrása, egyrészt, a doktori disszertációm korpuszát képező, XIX. században keletkezett és az Abrahamowicz család tulajdonát képező halicsi karaim nyelvű bibliafordítás. Az 596 oldalnyi, héber írásos kéziratból a disszertációmban 60 oldal került feldolgozásra. A mostani előadásban ugyanezen 60 oldalnyi halicsi karaim fordítás szolgál forrásul ahhoz a vizsgálathoz, melyben a halicsi karaim vallási kifejezéseket hasonlítom össze örmény-kipcsak források vallási terminológiájával.

Az örmény-kipcsak források örmény írással íródott, középtörök kori, kipcsak nyelvet tükröző források. Nagyrészt a XVI-XVII. század folyamán keletkeztek a mai Ukrajna és Lengyelország területén (Berta 1998: 158). Kowalski volt az első turkológus, aki összehasonlításokat végzett karaim és örmény-kipcsak nyelvemlékek közt és arra a következtetésre jutott, hogy a karaim nyelv sajátosságai mind hangtani, mind morfológiai és szintaktikai szempontból nagy fokú hasonlóságot mutatnak az örmény-kipcsak források nyelvtani tulajdonságaival (1929: LXVIII–LXXI).

Az örmény-kipcsak publikált szövegek vallási terminológiájáról 1993-ban Edward Tryjarski jelentetett meg egy cikket a *Journal of Turkology* című folyóiratban. Az összehasonlító vizsgálat során a cikkben található szólistát használtam fel, hogy összevegyem az *Abrahamowicz Bibliában* használt vallási terminusokat az örmény-kipcsak forrásokban fellelhető vallási terminológiával.

Az összehasonlítás során elsősorban azt vizsgálom, hogy melyek azok a kifejezések, melyekben török eredetű szavakat használnak a források. Megnézem, hogy a török eredetű kifejezéseknek milyen ragozott alakjai fordulnak elő a forrásokban, illetve hogy a török eredetű terminusok és azok ragozott alakjai fedik-e egymást a két nyelvben, vagy eltérést mutatnak-e, mint például a 'harag' szó esetében. Mindkét nyelv török eredetű szót használ a 'harag' kifejezésére, de nem egyforma török eredetű szót. A vizsgálat természetesen kiterjed azokra az esetekre is, amikor az egyik nyelv török eredetű szót használ, míg a másik jövevényszót. Tárgyalom továbbá azokat a kifejezéseket is, melyek mindkét nyelvben jövevényszavak, de a forrásnyelv különböző a két nyelv esetében. Az alábbi táblázatban látható néhány példa a különböző esetekre.

		örmény-kipcsak	halicsi karaim
eltérő forrásnyelvekből másolt szavak	'pap'	<i>babas</i> (görögből)	<i>kohen</i> (héberből)
idegen eredetű szó használata az örmény-kipcsakban, török eredetű szó használata a halicsi karaimban	'esküdni'	<i>niyat</i> 'ét-	<i>ant et-</i>
török eredetű, ám eltérő szavak használata a két nyelvben	'harag'	<i>ıamanliḫ</i>	<i>acuv</i>

Felhasznált irodalom

- Berta, Á. (1998) Middle Kipchak. In: Johanson, L. & Csató, É. Á. (eds.) *The Turkic Languages*. London – New York. pp. 158–165.
- Kowalski, T. (1929) *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, Kraków, Poland
- Tryjarski, E. (1993) Religious Terminology in Armeno-Kipchak. In: *Journal of Turkology*. Vol.1. Num. 1. Summer. Szeged. pp. 59 – 111.

Az ótörök műveltető szerkezetek passzív jelentésének kialakulásáról

ÓTOTT-KOVÁCS ESZTER

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Altajisztika Program

Az előadásom témája a török műveltető szerkezetekben megjelenő passzív jelentés létrejöttének vizsgálata ótörök szövegek alapján.

Előadásomban ötvözni igyekszem az ótörök jelenséggel kapcsolatos eddigi megfigyeléseket, összefoglalókat (Erdal 1991, Röhrborn 1972, Johanson 1974) Martin Haspelmath igenemi szerkezetek jelentésváltozásával kapcsolatos elméletével (Haspelmath 1990). Az így született eredmények utat nyitnak mind a témával kapcsolatos tipológiai kutatások kiegészítése, mind az ótörök igenemi rendszer pontosabb áttekintése felé.

Az eddigi kutatásaim a következőket mutatják: a műveltetői szerkezetek jelentésbővülése szigorúan meghatározott körülmények között mehetett végbe: az alapigének tranzitívnek kell lennie, így az igének a műveltetőképzés után három vonzata lesz. Ezek az okozó (alanyi szerepben), az alapige direkt tárgya és az eszközlő. A passzív jelentés kialakulásakor az okozó és az alapige direkt tárgya ugyanaz a személy, ilyen esetben a direkt tárgy kieshet. Vagyis Martin Haspelmath elméletének megfelelően a műveltetői szerkezetekből a reflexív fokon keresztül jön létre a passzív értelmezés.

Az alábbi példamondat az ótörök *Aranyfény-szútrából* származik: itt (a műveltetői értelmezés szerint) az okozó a tigris, az eszközlők a kölykök, míg a direkt tárgy azonos az okozóval, de ez az elem nem jelenik meg a mondatban. Ilyenkor merül fel a passzív értelmezés.

yeti änük-lär-i-ñä ägir-t-ip qaβza-t-ip (Suv 609, 19)

hét kölyök-PL-POSS.SG.3.-DAT körülvesz-CAUS-CV körülvesz-CAUS-CV

Ennek a mondatnak tehát két értelmezése lehetséges:

1. műveltetői: 'a tigris körülvetette magát a hét kölykével'
2. passzív: 'a tigris körül volt véve a hét kölykétől'.

Ez a kétértelműség valószínűleg zavart okozhatott a megértés szempontjából. Ennek a kiküszöbölésére többféle eszköz alkalmazását figyelhetjük meg: csak olyan igéknél jelent meg a passzív jelentés, amelyek esetén nem merülhet fel a műveltetői értelmezés, ilyenek az erőszakos cselekményeket megjelenítő és a szeretettel kapcsolatos igék. Másrészt olyan eszközlők esetén, amelyeket nem lehet valamilyen cselekvésre bírni, ilyenek például istenségek, démonok, természeti erők, fogalmak.

Mivel a műveltető képzővel kialakított passzív jelentés nem volt eléggé egyértelmű és használata korlátozott volt, a késő ótörök korban kialakult egy új passzív képző (-*tXl*-), amely a műveltető képző (-*(X)t*-) és az -*(X)l*- passzív képző egyesüléséből jött létre.

A műveltetőszerkezetek passzív jelentésének kialakulása összefüggésbe hozható azzal is, hogy (főleg a korai) ótörökben nagyon ritka, hogy a passzív szerkezetekben megjelenjen a cselekvő/eszközlő. A műveltetőmorfémás passzív szerkezetek pedig pont ez az „igényt” elégítik ki.

Irodalom:

Erdal, Marcel, *Old Turkic word formation: A functional approach to the lexicon*, Wiesbaden, Harrassowitz, 1991, 843-847.

Röhrborn, Klaus, *Kausativ und Passiv im Uigurischen* = Central Asiatic Journal, 16(1972), I, 70-77.

Johanson, Lars, *Zur Syntax der Alttürkischen Kausativa* = Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Supplement 2 (1974), 529-537.

Haspelmath, Martin, *The grammaticization of passive morphology*, *Studies in Language* 14(1990), 25-71.

A *that*-nyom effektus jelenléte az angolban és hiánya az olaszban – egy lehetséges elemzés minimalista keretben

SOTKÓNÉ GROSZ ANNA ANIKÓ

PPKE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Angol Nyelvészeti Műhely

Előadásomban a generatív összehasonlító mondatban egyik „klasszikus”, több szerző által tanulmányozott problémáját szeretném vizsgálni. Tudvalevő, hogy bizonyos nyelvekben a fonológiailag kitöltött mondatbevezető használata nem megengedett egyes, többlépéses *wh*-mozgatást tartalmazó mondatokban (*that*-nyom effektus). Az angolban például ha fonológiailag kitöltött mondatbevezetőt tartalmazó mellékmondatból mozgatjuk el az alanyt (és így a kötőszó után nyom fog állni), agrammatikus mondatot kapunk (vö. **(1/a)**), míg ha a C fej fonológiailag kitöltetlen marad (**(1/b)**), vagy ha nem az alanyt mozgatjuk (**(1/c)**), a mondat helyes lesz:

(1/a) *Who_i do you think_{CP} [_{t_i}' [**that**_{IP}[_{t_i} loves Mary]]]?

(1/b) Who_i do you think_{CP} [_{t_i}' [∅_{IP}[_{t_i} loves Mary]]]?

(1/c) Who_i do you think_{CP} [_{t_i}' [(that)_{IP}[Mary loves _{t_i}]]]?

Az olasz nyelvben (és általában az újlatin nyelvekben) látszólag nincs *that*-nyom effektus: az agrammatikus **(1/a)** mondat olasz tükörfordítása helyes:

(2) Chi pensi che ami Maria?
 ki gondolsz hogy szereti Máriát
'Mit gondolsz, hogy ki szereti Máriát?'

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a modern szintaxiselmélet eszközeivel miként lehetne a fent leírt jelenséget leghatékonyabban modellezni. Korábbi tanulmányok főbb eredményeit felhasználva egy olyan lehetséges elemzést szeretnék bemutatni, amely nemcsak hogy több adatot magyaráz meg, mint a korábbi analízisek, hanem az angol és az olasz közötti szintaktikai különbséget összekapcsolja egy, a két nyelv közötti általánosabb eltéréssel. Pesetsky & Torrego (2000) a mondatbevezetőt, mint T-ből C-be való mozgatás eredményét értelmezi. A szerzőpáros szerint ez a mozgatás az **(1/b)** típusú mondatokban gazdaságossági okokból nem jöhet létre: a C fejen található, nem értelmezhető jegyeket a *wh*elem mozgatásával kell törölnünk, T-ből C-be való mozgatás nélkül. Ahhoz, hogy megértsük, az olasz nyelvben miért nem működik ez a megszorítás, másféle szerkezetet kell feltételeznünk a **(2)** mondat esetében. Mivel a *that*-nyom effektus hiánya minden *pro*-drop nyelvre jellemző, feltételezhetjük, hogy *pro*-nak kulcsszerepe van a **(2)** mondat derivációjában. Belletti (2005) szerint a lexikális alanyt és *pro*-t egyszerre tartalmazó szerkezetekben a kanonikus alanyi pozíciót *pro* foglalja el, míg a lexikális alany egy strukturálisan alacsonyabb pozícióban található. Belletti ezen elemzését ésszerűnek tűnik kiterjeszteni a **(2)** mondatra. Ekkor azt kapjuk, hogy a kérdőszó mozgatását, annak C fejtől való viszonylagos távolsága miatt, T-ből C-be való mozgatásnak kell megelőznie, melynek eredménye a *che* (=that) jelenléte. Ezen elemzés alkalmazható a kötőszót nem tartalmazó olasz mondatokra is, amennyiben feltételezzük, hogy e szerkezetekben is van T-ből C-be való mozgatás, a ragozott ige által. (Vö. Poletto, 2001) A javasolt elemzés tehát a *that*-nyom effektus kapcsán megfigyelt, angol-olasz különbséget a *pro*-drop paraméterre vezeti vissza.

Hivatkozások:

Belletti, Adriana, 2005, 'Extended doubling and the VP periphery', *Probus*, 17 (1): 135.

Pesetsky, David, Torrego, Esther, 2000, T-to-C Movement: Causes and Consequences, *kézirat, Massachusetts Institute of Technology – University of Massachusetts*. <http://minimalism.linguistics.arizona.edu/AMSA/PDF/AMSA-1-0800.pdf>. Letöltés dátuma: 05/06/2010

Poletto, Cecilia, 2001, 'Complementizer Deletion and Verb Movement in Standard Italian' in *Cinque*, Guglielmo, Salvi, Giampaolo (a cura di), *Current Studies in Italian Syntax*, Amsterdam, Elsevier, pp. 26586.

Az orosz nyelv szintaktikai hiányainak kezelése a magyar-orosz párhuzamos (HunOr) korpuszban

SZABÓ MARTINA KATALIN

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Magyar Nyelvészet Doktori Program

A jelen előadás apropója egy magyar-orosz párhuzamos (HunOr) korpusz szintaktikai annotálásának a lehetősége. Doktoranduszi kutatásom keretében egy digitalizált magyar-orosz párhuzamos korpusz létrehozására vállalkoztam. Ilyen kutatóeszköz tudomásunk szerint eddig sem magyarországi, sem külföldi projekt keretében nem készült, holott több kutató hangoztatja az eszközre való jelentős igényt (vö. Kohn 1999; Klaudy 2000; Szabó Mihály 2003; Добровольский–Кретов–Шапов 2005). Mivel a korpuszt számos nyelvészeti probléma számítógéppel támogatott vizsgálatára alkalmassá kívánjuk tenni, terveink között szerepel annak jövőbeli szintaktikai annotálása is.

A szintaktikai annotáció talán egyik legjelentősebb problémája a szintaktikai hiányok, azaz a fonetika szintjén nem realizálódó szintaktikai elemek kezelési módja. A szintaktikai hiányok korpuszbeli annotálását ugyanis számos probléma nehezíti, az elmélet és a gyakorlat szintjén egyaránt. Nem véletlen tehát, hogy figyelemre méltó hiányosság mutatkozik mind a korpuszok vonatkozó szintaktikai annotációjában, mind azoknak a tanulmányoknak a számában, amelyek kísérletet tennének a probléma korpusznyelvészeti megközelítésére.

Előadásomban – a konferencia tematikájához igazodva – a szintaktikai hiányok annotálásának elméleti problémájával kívánok foglalkozni, az orosz nyelv vonatkozásában. A problémakör tárgyalásához Kopotev (2007) rendszerezését tekintem kiinduló alapnak; nincs tudomásunk ugyanis más, az orosz nyelv szintaktikai hiányaival a korpusznyelvészet szempontjából átfogóan foglalkozó munkáról.

A kopotevi kategóriák rövid ismertetése után a rendszer véleményem szerint néhány problematikus részletét tárgyalom.

A határozatlan személyű (неопределённо-личные), valamint a személytelen (безличные) konstrukciók mel'čuki hivatkozással (vö. Мельчук 1974) kapnak helyet a kopotevi rendszerben. Mel'čuk (Мельчук 1995: 180) a vonatkozó elméletben a $\emptyset^{\text{people}}$ és $\emptyset^{\text{elements}}$ jelölésekkel ábrázolt hiányokkal foglalkozik kimerítően, ahol a $\emptyset^{\text{people}}$ -t a határozatlan személyű konstrukciókban, a 3pl alakú ige mellett, a $\emptyset^{\text{elements}}$ -t pedig a személytelen szerkezetekben, a 3sg alakú, semleges nemű ige mellett teszi fel.

Mel'čuk vonatkozó teóriája – s így az erre támaszkodó kopotevi rendszer – azonban véleményem szerint több olyan részletet tartalmaz, amelynek a helytállósága megkérdőjelezhető.

A rendszer jelentős gyengesége Zimmerling (Циммерлинг 2009) kutatásai alapján, hogy nyelvspecifikus. Ugyancsak problematikus, hogy meglátásom szerint a mel'čuki zérók feltevésének elméleti alapja bizonytalanak mondható. A mel'čuki elméleti keretben a határozott személyű (определённо-личные), valamint a határozatlan személyű (неопределённо-личные) konstrukciók hiányzó alanyának kezelésében más-más hiányzó elemet – zérót és elliptált kifejezést – kellene feltennünk. Mel'čuk (Мельчук 1995: 197) egyetlen vonatkozó szintaktikai érve az, hogy a zéró feltevése kizárólag ott lehetséges, ahol az üres elemnek nincs szinonim nem üres megfelelője. Ugyanezen az elméleti alapon utasítja el Mel'čuk (Мельчук 1995: 197) a zéró feltevésének a lehetőségét az általános személyű (обобщённо-личные) konstrukciók 2sg alakú igével szerkesztett változatában. Előadásomban Franks (1995: 327) és Zimmerling (Циммерлинг 2009: 10) kutatásaira támaszkodva megmutatom, hogy Mel'čuk érvelése valójában nem szól sem a 3pl alakú zéró feltevése mellett, sem a 2sg alakú zéró feltevése ellen.

Az ismertett problémákat megfontolva az előadásban amellet fogok érvelni, hogy a HunOr korpusz orosz nyelvű szövegeinek annotálása csupán egy a bemutatottnál teoretikus szempontból megalapozottabb keretben végezhető el helytállóan, majd röviden szólok néhány olyan megfontolásra érdemes megoldásról, amely véleményem szerint egy stabilabb és könnyebben kezelhető rendszert eredményezne.

Hivatkozások

- Franks, S. 1995: *Parameters of Slavic Morphosyntax*. Oxford, Oxford University Press.
- Klaudy Kinga 2000: *Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért*, in Magyar Nyelvőr
[<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1252/125202.htm> – 2009. 11. 04-én töltöttem le]
- Kohn János 1999: Párhuzamos szövegek számítógéppel segített elemzése a fordításoktatásban (első rész), in *Fordítástudomány I./1*.
- Szabómihály Gizella 2003: A szlovákiai magyar szakfordítások minőségének javításáról és az objektív fordításkritika megteremtésének feltételeiről, in Fórum Társadalomtudományi Szemle 2003/4, 55–68.
[http://www.foruminst.sk/publ/szemle/2003_4/szemle_2003_4_szabomihaly.pdf – 2009. 10. 16-án töltöttem le]
- Добровольский, Д.О.–Кретов, А.А.–Шаров, С.А. 2005: Корпус параллельных текстов. Архитектура и возможности использования, in *Национальный корпус русского языка: 2003—2005. Результаты и перспективы*. Москва, Индрик. 263–296.
- Копотев, М.В. 2007: Разметка синтаксической неполноты в корпусе. *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. Труды международной конференции Диалог*, Москва, РГГУ. 307–309.
[<http://www.dialog-21.ru/dialog2007/materials/html/46.htm> – 2011. 03. 12-én mentettem le]
- Мельчук И. А. 1974: О синтаксическом нуле, in *Типология пассивных конструкций, диатезы и залогов*. Л.: Наука, С. 343–360.
- Мельчук, И.А. 1995: Русский язык в модели «смысл ↔ текст». *Wiener Slawistischer Almanach. Sonderband 39*.
- Циммерлинг, Антон 2009: *Синтаксические нули в теории грамматики*.
[<http://www.dialog-21.ru/dialog2009/materials/html/81.htm> – 2011. 02. 22-én mentettem le]

A fókuszemelésről LFG-keretben

SZÚCS PÉTER

Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskola, Modern Nyelvészet Doktori Program

Habár a fókuszemelés egy viszonylag sokat kutatott jelensége a magyar nyelvnek [É. Kiss (1987), Kenesei (1994), Lipták (1998), Gervain (2002), Coppock (2003)], már a szerkezet empirikus leírása sem egységes. Ennek fő oka, hogy igen nagyfokú változékonyságot figyelhetünk meg. Ez jelentheti a főige ragozását (alanyi vagy tárgyias) (1), emelt kvantoros kifejezés esetén a beágyazott ige ragozását (E/1 vagy T/1, ahogy (2) mutatja) és az az emelt mondatrész által hordozott esetet (alany- vagy tárgyeset) (3). (4) azt szemlélteti, hogy nem minden kombináció elfogadható.

(1) Könyvet mondtad/mondtál, hogy veszel.

(2) Három fiút mondtál, hogy jön/jönnek.

(3) Gábort/Gábor mondtad, hogy jön.

(4) *Három fiú mondtad, hogy jönnek.

Gervain (2002) kutatása megállapította, hogy a beszélők két szintaktikai dialektusra oszthatók: (i) akik elfogadják mind az alany- mind a tárgyesetet egy emelt alanyon, de kevésbé tolerálják a többes szám harmadik személyű beágyazott igét (a-csoport), (ii) akiknél nincs jelentősége a beágyazott ige ragozásának, de csak tárgyesetben fogadják el az emelt alanyt (b-csoport). Ezen kutatásnak a Lexikai-Funkcionális Grammatikára (LFG-re) történő átültetése Coppock (2003) munkája. Azonban mindkét munka csak az emelt alanyokkal foglalkozik. Coppock (2003) további hiányossága, hogy nem nyújt kielégítő magyarázatot az alanyeset lehetséges voltára. Kutatásom célja tehát az volt, hogy az LFG keretrendszerét felhasználva olyan leírását adjam a fókuszemelésnek, mely kielégítő magyarázatot nyújt minden variációra. Az LFG-t – egyebek között – a párhuzamos reprezentációkon alapuló felépítése különösen alkalmassá teszi az Optimalitás-elmélettel való kombinálásra, és én is ezt használtam ki a dialektusok formalizálásában.

Első lépésben kérdőíves felmérést végeztem az emelt tárgyias mondatok elfogadhatóságáról, annak figyelembevételével, hogy a beszélők az a- vagy a b-csoportba tartoztak. Ennek eredményeképpen megállapítottam, hogy az a-csoport tagjai jóval kedvezőbben ítélik meg a tárgyias ragozású főigét.

Ezen tényekre alapozva arra jutottam, hogy a fókuszemelés leírásához a következő feltételezésekkel kell éljünk:

I. az a-csoport funkcionális, a b-csoport pedig anaforikus azonosítást használ az emelt mondatrész valós helye és annak eredeti pozíciója között¹.

II. A főigének két lexikai tételt kell tulajdonítanunk: az egyik esetben rendelkezik egy nem-thematikus tárggyal, míg a másik esetben nem.

E két tényező összjátékaként alakul ki az elfogadhatósági mintázat, melyet formálisan az Optimalitás-elméletet felhasználva a két csoport számára eltérő megszorítási rangsorral biztosíthatunk. Az a-csoport a Bővített Koherencia Feltétel teljesülését (mely anaforikus azonosítás során nem teljesül), míg a b-csoport egy olyan megszorítást rangsorol előbbre, mely a *hogy* kötőszó lexikai tételéhez kapcsolódik, és megtiltja a funkcionális azonosítást a beágyazott- és a főmondat alanya illetve tárgya közt. Emiatt használ a b-csoport anaforikus azonosítást, amely azonban lazább jellege miatt lehetővé teszi (2)-ben illusztrált szám-személy variációt. Az a-csoport funkcionális azonosítása pontosan ezt akadályozza meg (hiszen a szám/személy-jegyek ellentmondásosak lennének), viszont lehetővé teszi, hogy egy

¹ Fontos megjegyezni, hogy ez szigorúan funkcionális szerkezeten belüli azonosítás, az összetevős szerkezetben („ágrajz”) nem jelenik meg semmiféle mozgató vagy nyom, az LFG ugyanis tagadja effajta jelenségek létezését.

emelt tárgyat ne nem-thematikus tárgyként értelmezzünk, hanem csak egy előrehozott összetevőként, mely az f-szerkezetben mint fókusz funkció jelenik meg. (4)-beli példamondat egyik csoport számára sem elérhető, hiszen ezt a sima fókusz funkciót kellene hozzá anaforikusan azonosítani, ez azonban az LFG-ben nem lehetséges.

Mindezek fényében elmondható, hogy a kutatás eredményeként sikerült a fókuszemelésről olyan leírást adni mely az empirikus adatokkal összhangban az összes variációról kielégítő magyarázatot nyújt.

Hivatkozások

- Coppock, E. (2003). Sometimes it's hard to be coherent. *Proceedings of the LFG03 Conference*, State University of New York. 126-143.
- É. Kiss, K. (1987). *Configurationality in Hungarian*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gervain, J. (2002). *Linguistic methodology and microvariation in language: The case of operator-raising in Hungarian*. (MA Thesis, University of Szeged).
- Kenesei, I. (1994). Subordinate Clauses. In F. Kiefer, & K. É. Kiss (Eds.), *The Syntactic Structure of Hungarian* (pp. 141-165). San Diego: Academic Press.
- Lipták, A. (1998). A magyar fókuszemelések egy minimalista elemzése. *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei*, 3, 93-116.

Műveltető szerkezetek az udmurt nyelvben

TÁNCZOS ORSOLYA

PPKE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Finnugor Műhely

Hipotézis: A műveltető szerkezeteket a nyelvek két módon fejezik ki: 1. analitikus szerkesztés (pl. az angol (1) vagy a francia), 2. morfológiailag jelölt (pl. japán (2) vagy a magyar (3)). Előadásomban amellet fogok érvelni, hogy az udmurt nyelvben a morfológiailag jelölt műveltető szerkezetek Reinhart & Siloni (2005) alapján a lexikonban keletkeznek egy produktív valenciaváltó művelet eredményeként.

Háttér az udmurt műveltetésről: Az udmurtban a műveltetés egy *-t/-at-* morfémaként jelentkezik az igén (GSzUJa 1962). A morféma tranzitív es intranszitiv igékhez egyaránt hozzáilleszhető (Kozmacs 1994) (4-5).

Elméleti keretek: 1. Szemantikailag a műveltető morféma egy három-helyes predikátum (6), amely az argumentum-szerkezetben formálódik (Alsina 1992), és a szintaxisban egy kauzatív fejként realizálódik hozzákapcsolódva a VP-hez (Chomsky 1995); 2. Reinhart & Siloni (2005) alapján a lexikon egy aktív lexikon, amely megenged valencia-váltó műveleteket. A *Lexicon-Syntax Parameter* (a tematikus valencia-váltás jelentkezik mind a lexikonban, mind a szintaxisban) és a *Lexicon interface guideline* (a szintaktikai komponensek nem manipulálhatják a tematikus rendszert) következtében a kauzatív művelet csak a lexikonban jelentkezik. A kauzatív fej az alapigéhez kapcsolódva egy új predikátumot hoz létre, a valencia-váltó művelet egy ágensi szerepet ad az alapige Φ -rendszeréhez; 3. A tematikus szerepek két atomi jegyre bonthatók: [c] (clause change) és [m] (mental state relevant) (Reinhart 2002), és a [c] jegy +/- előjeleinek eltérése különbözteti meg az eredeti ágenszt az okozótól.

Elemzés: Az udmurt adatok a fenti keretek között megvizsgálva a következő eredményeket adják: A) Intranszitiv igék esetében a kauzatív művelet eredményeképpen tranzitív szerkezetek jönnek létre (4b). Az alapige argumentum-szerkezete kiegészül egy [+c+m] jegyekkel ellátott ágenssel (okozó), és az eredeti külső argumentum [c] jegye átértékelődik ([+c] < [-c]). B) Tranzitív igék esetében a művelet eredményeként ditranzitiv szerkezetek jönnek létre (5a-b). Az eredeti ige alanya egy akkuzatív esetmorfémát kap, a tematikus szerepe pedig megváltozik. A ditranzitiv szerkezetek semmilyen más esetben nem engedélyezettek az udmurt nyelvben, a tárgyak sorrendje a mondatban - azonos jelentésnél - nem variálható.

Konklúzió: Az adatok megvizsgálása során látható, hogy az udmurt kauzatív művelet egy új igét hoz létre a lexikonban. Az eredeti ige a deriváció során kiegészül egy új [+c+m] argumentummal, amely az ágense lesz a műveltető igének. Az eredeti külső argumentum pedig minden esetben belső argumentummá válik, és az előjele átértékelődik (lásd fent).

Példák:

- (1) John made Mary go home.
- (2) Taroo-wa aru-te Hanako-o ik-ase-ta.
Taroo-Top sétál-Part Hanako-Acc megy-Caus-Past
- (3) Az erdő ugrál-tat-ja Mari-t.
- (4) a) Saša uža-j. b) Saša Maša-jez uža-t-iz.
Szása-Nom dolgozik-Past Szása-Nom Mása-Acc dolgozik-Caus-Past
- (5) a) Saša kńiga lįdž-iz.
Szása-Nom könyv-Acc olvas-Past
b) Saša Maša-jez kńiga-jez lįdži-t-iz.
Szása-Nom Mása-Acc könyv-Acc olvas-Caus-Past
- (6) CAUSER<ag pt PRED>